

Utvärdering av projekt Språk-Kedjan

Astrid Frylmark

Har bra bibliotek men jag tror att "mina" föräldrar hittar inte alltid dit. Många av dessa föräldrar har själva en rädsla för det skrivna ordet.

Personal BVC

De här väskorna är väldigt utvecklande för min son.

förälder

Känner ett större engagemang - förstår vikten av att vi på förskolan rekommenderar språkväskorna till föräldrarna.

Personal förskola

Tycker det är en jättebra idé och mitt önskemål är ... att det ska finnas fler väskor, även på filialerna.

Logoped

Jag har förstått vilka olika problem som kan finnas och blivit medveten om hur vanligt problemet är.

Personal bibliotek

Det finns för få väskor, för långa väntetider.

förälder

SPRÅK
KEDJAN

SAMMANFATTNING

Projektet Språk-kedjan bedrevs som ett samarbetsprojekt mellan Barnhälsovården i Halland och Regionbibliotek Halland i syfte att främja alla barns förutsättningar för att hitta och behålla lusten till att utforska språket och att längre fram kunna utveckla en god läs- och skrivförmåga. Målet var att nå barn 3-5 år med en identifierad språkavvikelse.

Projektet har lett till ökat samarbete mellan deltagande verksamheter: barnavårdscentraler, bibliotek och logopedmottagningar. Möjligheter har skapats för föräldrar och barn att få tillgång till adekvat språkstimulerande material. Det material som skapats, sex väskor med varierande språkligt fokus, finns lättillgängligt via kommunbiblioteken i Halland. Särskilt värdefullt är att materialet inte enbart består av böcker, utan att såväl instruktioner som lekmaterial även kan nyttjas av föräldrar som själva har svårigheter att ta till sig skriftliga instruktioner. Föräldrarna ges således stöd i sin viktiga roll för barnens språkutveckling. Insatsen inriktas mera på barnets aktivitet och delaktighet i familjen än på färdighetsträning.

De som har använt väskorna är genomgående nöjda med innehåll, instruktioner och väskornas nytta för barnen. Förskolepersonal lånar väskorna i högre utsträckning än vad som var avsikten när projektet startade. Fortsättningsvis rekommenderas de berörda verksamheterna att sträva efter att strukturera samarbetet med förskolorna samt att öka informationen till flerspråkiga familjer.

Sammanfattningsvis har projektets dubbla mål att främja samverkan mellan verksamheter och skapa material för barn och föräldrar uppnåtts.

SUMMARY

The Language Chain Project was carried out as a cooperation project between Child Health Service and Regional Library, Halland, Sweden, with the aim to promote the conditions of all children to find and keep the joy of exploring the language and, later on, be able to learn to read and write. The goal was to reach children ages 3-5 with an identified language disorder.

The project has led to an increased, fruitful cooperation between the participating institutions: CHCs, libraries and speech-and-language clinics. Parents and children are given access to adjusted material for language stimulation. The special material, six different packages with varying linguistic approaches, is accessible through the Community Libraries in Halland. It is of great value that the material does not consist only of books, and that instructions and playing materials could be used also by parents who themselves have difficulties to take in written instructions. Thus, parents are given support in their important role in their children's linguistic development. The effort is more to stimulate the child's activity and participation in the family than to train skills.

Those who have used the packages are commonly pleased with the material, the instructions and the benefit of the packages for their children. Pre-school teachers have borrowed the packages to a higher extent than expected. In the future, the parties concerned are recommended to develop a structured cooperation with pre-schools, and to increase the information to multilingual families.

To summarize, the objectives of the project; promoting cooperation between institutions and creating material for children and their parents, are fulfilled.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning/Summary	2
1. INLEDNING OCH BAKGRUND	4
1.1. Språk och språkstörning	4
1.2. Samhällets insatser för barn med språkstörning	5
1.3. Projekt Språk-kedjan	6
2. UTVÄRDERING – METOD, PROCEDUR OCH RESULTAT	6
2.1. Intervjuer	6
2.2. Enkät till brukare	7
2.3. Enkät till personal	8
3. PROJEKT SPRÅK-KEDJAN I RELATION TILL NÅGRA STYRDOKUMENT	9
3.1. Språk-kedjan och styrdokumentet	9
4. SLUTSATSER OCH REKOMMENDATIONER	11
REFERENSER	13

*Utvärderingen är genomförd av OrdAF AB, Astrid Frylmark (leg. logoped och kvalitetskonsult).
Se www.frylmark.net.*

1. INLEDNING

Projektet Språk-kedjan tillkom som ett samarbetsprojekt mellan Barnhälsovården i Halland och Regionbibliotek Halland. Som övergripande målsättning hade projektet att främja alla barns förutsättningar för att hitta och behålla lusten till att utforska språket och att längre fram kunna utveckla en god läs- och skrivförmåga.

Syftet med projektet var att de barn som har särskilda behov när det gäller tal- och språkutveckling skulle få det stöd de behöver, och målgruppen var barn mellan tre och fem år med en identifierad språkavvikelse eller språkstörning.

Genom projektet har ett gränsöverskridande samarbete utvecklats mellan de professioner som möter förskolebarn i behov av särskilda stödsatser för sin språkutveckling. Utifrån detta samarbete har språkstimulerande material skapats som finns lättillgängligt via kommunbiblioteken i Halland. Härigenom ges föräldrar stöd i sin viktiga roll för barnens språkutveckling.

1.1. Språk och språkstörning

Att ha ett språk som fungerar för att lyssna, tala, läsa och skriva brukar vi räkna som något självklart i människans liv. Ordet "språk" kan definieras som ett system av symboler för mänsklig kommunikation. I det språkligt-sociala samspelet analyseras omgivningens ljud, ord, meningar och avsikter, och redan under det första levnadsåret börjar barn, utöver att tolka omgivningens signaler, även att själva utveckla språkljud och små ord. Under det andra levnadsåret börjar de flesta barn kombinera två ord till en liten mening. Ordförrådet blir alltmer preciserat, och orden uttalas allt tydligare så att omgivningen bättre och bättre kan förstå vad som sägs. Alla grundläggande språkliga strukturer i modersmålet etableras under förskoleåren, och den viktigaste perioden i språkets, liksom i hjärnans utveckling äger rum mellan 2 och 4 års ålder.

Men för alla barn fungerar inte språkutvecklingen lika bra. I en internationell studie anges siffran 5 - 8 % ha lindriga svårigheter med språk och talⁱ, medan grav språkstörning förekommer hos 1 - 2 % av alla barnⁱⁱ. Vid grav språkstörning finns oftast problem med både språkförståelse (*impressiva* svårigheter) och språklig uttrycksförmåga (*expressiva* svårigheter). Svårigheterna omfattar också mer än ett av följande områden:

- språkligt-socialt samspel (med ett lingvistiskt begrepp *pragmatik*)
- ord- och begreppsförråd (*semantik*)
- hur orden får böjas och kombineras (*morfologi och syntax*)
- språkets ljudsystem (*fonologi*).

Språkstörning förekommer ofta parallellt med *neuropsykiatriska problem* som t.ex. AD/HD eller autismspektrumstörningⁱⁱⁱ. Hur svårigheterna manifesteras och vilka följder de får för individen varierar mellan olika åldrar och utvecklingsfaser. Språkstörningen betecknas som *grav* om den påverkar språket inom flera av ovanstående områden, t.ex. både semantik, morfologi och syntax. Språkstörningen räknas som *generell* om den innefattar både förståelse och uttrycksförmåga. *Specifik* språkstörning innebär att inga andra avvikelser i utvecklingen kan noteras parallellt.

När barndomen är slut, och ungdomarna slutar skolan, är det i vissa av landets kommuner så många som en tredjedel som lämnar skolan utan att uppnå målen i ett eller flera ämnen. I Hallands län var siffran enligt Skolverkets statistik något lägre, 18,9 %, under läsåret 2008/09^{iv}. Vad som föranleder de

låga betygen kan variera, men en stor andel av dessa elever har svårigheter med språk, läsning och skrivning. Man räknar med att hälften av alla barn med *dyslexi* har eller har haft problem även med språkutvecklingen^v.

1.2. Samhällets insatser för barn med språkstörning

De inom projekt Språk-kedjan aktuella verksamheterna är i första hand barnavårdscentraler, logopedmottagningar och bibliotek.

Barnavårdscentralerna ansvarar för *hälsoövervakning* och *hälsouppllysning*. Verksamheten åtnjuter ett stort stöd hos befolkningen, och trots att det är frivilligt att följa BVC:s hälsoövervakningsprogram deltar de allra flesta familjer. Besöken är tätast under barnets första levnadsår, för att därefter i de flesta fall begränsas till vissa överenskomna tillfällen. Genom screeningprogram utsållas de barn som behöver särskilda åtgärder. Sedan 1970-talet ingår det i programmet att uppmärksamma språkutvecklingen hos alla barn, och vid behov remittera till *logoped*. I Region Halland besöker 99,2 % av alla familjer sin barnavårdscentral. Av alla treåringar remitteras 3 %, av alla fyraåringar 4 % och av alla femåringar remitteras 1 % till logoped via barnavårdscentralernas hälsoövervakningsprogram.

Biblioteken har, enligt bibliotekslagen, skyldighet att möta behoven hos personer med funktionshinder och att främja språkutvecklingen hos barn och ungdomar. Av åttonde paragrafen framgår att "*folk- och skolbiblioteken skall ägna särskild uppmärksamhet åt funktionshindrade samt invandrare och andra minoriteter bl.a. genom att erbjuda litteratur på andra språk än svenska och i former särskilt anpassade till dessa gruppers behov.*"^{vi}. Under senare år har många bibliotek satsat på s.k. *äppelhyllor*. Dessa innehåller litteratur i former som är tillgängliga för personer med funktionshinder, bl.a. dyslexi. Men när det gäller små barn med språkliga funktionshinder har inga särskilda material hittills funnits. I Region Halland finns äppelhyllor i samtliga kommuners huvudbibliotek, och allt material som finns där är åtkomligt för lån även via biblioteksfilialerna.

Logopedmottagningar, till vilka barn med sen eller avvikande språk- och talutveckling remitteras, finns inom hälso- och sjukvården. Logopederna har en fyraårig universitetsutbildning med inriktning på att främja människors kommunikations- och språkförmåga i tal och skrift samt röst, ät- och sväljförmåga. Utbildningen är tvärvetenskaplig men anordnas inom universitetens medicinska fakulteter. Tillgången till logopedisk utredning och behandling är ojämnt fördelad mellan olika delar av Sverige och skiljer sig även inom Region Halland. Väntetiden för nybesök varierar därför kraftigt liksom vilka insatser som erbjuds barn och familjer. Hos logopeden görs en *utredning*, där art och grad av språkstörning fastställs. Barnen erbjuds, om resurser finns, *behandling* vid regelbundna besök. Logopedbehandling främjar utvecklingen av specifika kommunikativa, språkliga eller taltekniska färdigheter. Men för att en utveckling ska ske behöver även föräldrar, andra vuxna och andra barn i barnets omgivning utgöra stimulerande och inspirerande samtalspartners.

Även *förskolan* har ett ansvar för barns språkutveckling. Enligt Läroplanen för förskolan ingår i verksamheten att barnen "utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar, utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra...", samt "utvecklar sitt ord- och begreppsförråd och sin förmåga att leka med ord..."^{vii}. Flera kommuner i Halland har inrättat logopedtjänster även inom primärkommunen, men dessa logopederna har uppdrag inom ramen för förskola och skola och utgör inte främst en resurs för familjerna. Förskolan är dock inte en aktiv part inom projekt Språk-kedjan.

1.3 Projektet Språk-kedjan

Projekt Språk-kedjan bedrevs av Regionbibliotek Halland i syfte att främja språkutvecklingen hos barn med särskilda behov därav. Det har skett genom ett gränsöverskridande samarbete mellan några av de yrkesutövare som möter förskolebarn. Projektet betonade föräldrarnas viktiga roll för sina barns språkutveckling. Projektledare var en bibliotekarie från Regionbibliotek Halland (Maria Ehde Andersson) och en samordnande BVC-sjuksköterska (Gerd Almqvist-Tangen). En referensgrupp, som bestod av logoped, BVC-sjuksköterska, förskolepedagog, bibliotekarier samt projektledarna arbetade inledningsvis med att forma riktlinjer för material och metod inom projektet. Resultatet av gruppens arbete blev 150 väskor med språkstimulerande material att användas i hemmen. Väskorna gjordes tillgängliga för berörda familjer genom biblioteken i Halland. De placerades i anslutning till äppelhyllorna i alla kommunbibliotek. Det som gör väskorna ovanliga i bibliotekssammanhang, och som skiljer projektet från en del liknande, är att väskorna innehåller även annat än böcker – i varje väska finns en instruktions-DVD och inspirationskort som underlättar för de föräldrar som av olika skäl inte har så lätt att ta till sig skriftlig information.

I planeringen av projekt Språk-kedjan valde man att begränsa projektet till de tre aktörerna BVC, bibliotek och logopedmottagningar inom hälso- och sjukvården. Man bedömde projektets storlek som tillräcklig redan med ovan nämnda aktörer, och att även involvera förskolan i projektet skulle ha lett till att projektet blivit alltför omfattande. Genom referensgruppens sammansättning försäkrade sig projektledningen ändå om tillgången på kompetens från förskolan.

2. UTVÄRDERING – METOD OCH PROCEDUR

Föreliggande utvärdering grundas på Donabedians modell för beskrivning och analys av kvalitet (för en beskrivning se t.ex. Socialstyrelsens bok *Kvalitetsutveckling inom logopedi*^{viii}). Modellen belyser kvalitet ur tre perspektiv: *struktur*, *process* och *resultat*. Som modellen har tillämpats i utvärderingen tolkas dessa perspektiv enligt följande:

struktur – projektets övergripande struktur, inklusive målsättning och innehåll, i förhållande till verksamheternas styrdokument

process – hur arbetet genomförts, och hur samverkan skett mellan olika parter

resultat – hur målgrupp och personal har uppfattat projektet och hur det därmed i förlängningen har gagnat språkligt sköra barn och deras föräldrar.

Utvärderingen genomfördes september 2009 – maj 2010. I utvärderingen gjordes *intervjuer* med representanter för personalgrupperna, *enkät* till låntagare/föräldrar (målgrupp i projektet) samt *enkät* till berörda personalgrupper, framför allt BVC-sjuksköterskor, bibliotekarier och logopeder. Föräldraenkäten redovisades muntligt vid två tillfällen i mars 2010 och personalenkäten i maj 2010. Utvärderingen sammanfattas i föreliggande skriftliga rapport.

2.1. Intervjuer

Intervjuerna genomfördes i november 2009 och syftade främst till att ge utvärderaren inblick i projektet. Vid personliga samtal intervjuades representanter för projektledning och de berörda verksamheterna.

2.2. Enkät till brukare

Under en tvåveckorsperiod i februari 2010 delades enkäter ut till alla som lånade väskorna. 31 enkäter återkom, vilket innebär en svarsfrekvens på ca 30 %.

Vem lånade väskorna? Bland dem som besvarade enkäten var 16 föräldrar, 2 mor- eller farföräldrar och 13 personal i förskolan. Information om väskorna hade man fått av sin logoped (12 st), via biblioteket (9 st), förskolepersonal (5 st), BVC (2 st) eller annat (massmedia, habiliteringspersonal, via muntlig projektinformation). Väskorna lånades i oväntat hög utsträckning av förskolepersonal. Vid dessa lån var målsättningen oftast att mer än ett barn skulle få nytta av den pedagogik som är knuten till väskorna.

Till vilka barn lånades väskorna? Bland föräldrar och andra anhöriga lånades väskorna till barn mellan 2 år 7 månader och 7 år 7 månader. Medelvärde 4 år 4 månader. I fyra fall angav respondenterna att mer än ett språk talades i hemmet. Åldrarna på de barn väskorna lånades till av personal i förskolan var mellan 1 och 12 år (i det sistnämnda fallet gällde det ett barn i särskolan). Endast fyra respondenter uppgav att väskorna lånats till flerspråkiga barn. Tre av dessa var personal från förskolan. Tio respondenter undvek att svara på frågan om DVD-filmerna som finns i väskorna. Några kommenterade, att man inte hunnit ta del av dessa.

Vilken särskild hjälp fick dessa barn tidigare för sin språk- och talutveckling? Merparten, 21 av 31 barn, hade kontakt med logoped eller väntade på tid hos logopeden. Nio av barnen fick speciell hjälp i förskolan. Tre uppgav att man fått råd från BVC och en från biblioteket. Resterande barn hade kontakt med barnhabiliteringen, eller hade inte angett vilken hjälp som ev. erhöles.

Vilka svårigheter hade barnen? Uttalsproblem dominerade (22 barn) före svårigheter med ordförråd (11) och meningsbyggnad (10). I några fall uppgavs problem med språkförståelse (6) och koncentration (9). För resterande sju barn saknas i tre fall preciserad uppgift om typ av svårigheter, och för övriga gäller det hörselskada, cp-skada, stamning eller munmotoriska svårigheter.

Vilka väskor lånades? Respondenterna hade i något fall hunnit låna mer än en väska. Emilväskan var mest utlånad (10 st.) tätt följd av Kråkan (9), Bu och Bä resp. Pippiväskan (8) medan Vår värld och Alfons lånats av 5 resp. 4 respondenter.

Åtta frågor var utformade med möjlighet att hålla med om eller förkasta påståenden genom att markera lämpligt svar bland graderade alternativ. Två av dessa åtta frågor var "negativt" utformade för att undvika slentrianmässiga svar (märkta med asterisk i nedanstående tabell). Alla respondenter noterade nog inte detta, och man kan anta, att de medelvärden som redovisas på de "negativt" ställda frågorna ev. är något missvisande. Skalan har här omräknats till 1-6, där 1 innebär att påståendet inte alls stämmer och 6 innebär att påståendet stämmer i högsta grad. Se tabell 1 på nästa sida.

Tabell 1. Enkät till brukare.	
<i>Innehåll och instruktioner</i>	
Materialet fungerar bra som stimulans för mitt barns språkutveckling.	Medel 4,7; standardavvikelse 0,9.
<i>Föräldrars upplevelser</i>	
Det är lätt för mig att följa de skriftliga instruktionerna.	Medel 5,0; standardavvikelse 0,9.
Det är lätt för mig att följa instruktionerna i filmen.	Medel 5,2; standardavvikelse 0,9.
*Väskan är svår att använda för mig och mitt barn.	Medel 2,2; standardavvikelse 1,6.
Jag får tips och idéer till språklekar med barnet genom väskan.	Medel 5,1; standardavvikelse 0,9.
<i>Barnet och väskan</i>	
Mitt barn kan koncentrera sig på språklekarna.	Medel 4,6; standardavvikelse 1,1.
*Mitt barn tycker inte om att hålla på med väskans språklekar tillsammans med mig.	Medel 2,3; standardavvikelse 1,5.
Mitt barn utvecklas av språklekarna.	Medel 4,7; standardavvikelse 0,9.

Kommentarer: Av de kommentarer som lämnades i klartext var merparten positiva, t.ex. *Väskorna är kanonbra! Barnen älskade väskan och lekarna. De här väskorna är väldigt utvecklande för min son.* Några kommentarer var rent informativa, och ett mycket litet antal negativa. De negativa kommentarerna var huvudsakligen relaterade till begränsad åtkomst av väskorna och inte till idé eller struktur. Exempel: *Det behövs fler - lång väntan på väskorna. För ambitiöst, för mycket innehåll för kort period.*

Sammanfattningsvis är de som har använt väskorna genomgående nöjda med innehåll, instruktioner och väskornas nytta för barnen. Förskolepersonal lånar väskorna i högre utsträckning än vad som var avsikten när projektet startade. Ett observandum är att andelen respondenter med flerspråkiga barn är liten.

2.3. Enkät till personal

Under april månad fick personal inom de aktuella verksamheterna samt viss personal inom förskola och skola möjlighet att besvara en webbaserad enkät om projektet. Enkäten distribuerades till alla som under projekttiden deltagit i något av de fortbildningstillfällena som anordnats. Därigenom kom den att distribueras även till personal som endast haft marginell kontakt med projektet, vilket sannolikt är en förklaring till den relativt höga andelen "vet ej"-svar. Av respondenterna arbetade 42 % på BVC, 22 % på bibliotek och 6 % på logopedmottagning. Övriga 30 % arbetade inom förskola eller habilitering.

Samverkan. Innan projektet startade hade många respondenter redan en etablerad samverkan med andra verksamheter. Som exempel kan nämnas babycafé som knyter ihop BVC-verksamhet med bibliotek. En femtedel (20 %) uppger att samverkan förbättrats genom projektet, medan 53 % svarat "nej" och 27 % "vet ej". Bland dem som svarat att samverkan ökat, nämns en nyetablerad samverkan mellan logoped och bibliotek, medan BVC och bibliotek redan tidigare tycks ha haft god kännedom om varandras verksamheter.

Väskorna. Frågorna om väskornas innehåll, nytta och hanteringen av väskorna kunde besvaras med fyra svarsalternativ, två positiva och två negativa, samt med "vet ej". Nedan har de positiva resp. de negativa svaren grupperats. Med asterisk märkta rader innehåller påståenden formulerade så att de har förväntat negativt svar.

Några av frågorna och svaren återfinns nedan i tabell 2.

Tabell 2. Enkät till personal.			
	Stämmer, %	Stämmer inte, %	Vet ej
Det finns få praktiska bekymmer med utlåningen av väskor	49	5	48
*Det är svårt för mig att informera om väskorna.	19	65	15
Det är lätt för mig att administrera väskorna.	36	25	38
Föräldrar får tips och idéer till språklekar med barnet genom väskan.	74	2	24
Materialet fungerar bra som stimulans för barns språkutveckling.	79	1	20
*Väskorna innehåller för lite material.	4	57	38
*Väskorna är svåra att använda för föräldrar och barn.	2	47	50

Kunskap om målgruppen. Tretton procent anser sig helt sakna kunskap om barn med språkstörning. 50 % anser sig ha liten och 13 % stor kunskap. Det innebär ändå, att fler än enbart logopederna, som har sin grundutbildning inom området, anser sig ha relevant kunskap i mötet med dessa familjer.

Adekvata insatser för målgruppen i Halland? Kommentarererna gäller huvudsakligen att det är svårt att få tid hos logoped och att man väntar alltför länge med att sätta in stöd och hjälp. Många barn med invandrarbakgrund får, enligt respondenterna, inte de insatser som behövs. Vidare anges att det finns för lite logopedresurser. Det påpekas av flera respondenter, att många föräldrar själva har haft problem med språk och läsning. Flera respondenter hoppas att projektet bidragit till att avdramatisera biblioteket för dessa föräldrar.

Fortbildningsinsatser. De fortbildningsinsatser som erbjudits inom projektet har huvudsakligen varit uppskattade. Flera respondenter kommenterar att det finns behov av kontinuerlig fortbildning. Även av svaren om fortbildning framgår att man ser som en framgång är att bibliotekarier och logopeder hittat varandra.

Tillgången till väskor. Vid alla frågor där tillfälle getts att kommentera förekommer kommentarer om att det finns för få väskor, att väntetiderna är för långa och att väskor borde finnas även vid biblioteksfilialerna. Någon respondent efterfrågar väskor även för skolbarn.

Sammanfattningsvis har projektet både främjat samarbetet mellan olika verksamheter och skapat möjlighet för föräldrar och barn att få tillgång till adekvat språkstimulerande material. Särskilt värdefullt är att materialet inte enbart består av böcker, utan att såväl instruktioner som lekmaterial även kan nyttjas av föräldrar som själva har svårigheter med språk och skrift.

3. PROJEKT SPRÅK-KEDJAN I RELATION TILL NÅGRA STYRDOKUMENT

I utvärderingen har projektet ställts i relation till ett internationellt, ett nationellt och ett lokalt styrdokument. Därutöver finns lagar och styrdokument som reglerar arbetet inom varje ingående verksamhet, varav några också omnämns i projektansökan. De nedan beskrivna dokumenten kompletterar listan och kan tillämpas i alla de aktuella verksamheterna.

3.1. ICF

Klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa^{ix}, ICF, är utgivet av Världshälsoorganisationen, WHO. Dokumentet beskriver en biopsykosocial modell för att beskriva en persons funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa. Enbart en diagnos ger ingen heltäckande bild av en persons livssituation. Samma diagnos har olika följder i olika personers liv.

ICF består av två delar, vardera med två komponenter:

1. funktionstillstånd och funktionshinder som omfattar
 - A. kroppsfunktioner och kroppsstrukturer
 - B. aktiviteter och delaktighet
2. kontextuella faktorer som omfattar
 - A. omgivningsfaktorer
 - B. personfaktorer (för närvarande inte klassificerade i ICF).

Genom att ICF har en vidare syn på hälsa, sjukdom och funktionsnedsättning än de diagnosförteckningar som används inom hälso- och sjukvården (i logopedernas fall ICD 10^x, utgör klassificeringen ett komplement. ICF bidrar till att i högre grad än tidigare tydliggöra omgivningsfaktorernas betydelse. I en behandlingsserie på en logopedmottagning är man oftast inriktad på att öka vissa färdigheter så att resultatet är hållbart även utanför behandlingsrummet. I samtal med anhöriga och berörd personal kan landstingslogopeden bilda sig en uppfattning om hur barnet fungerar i barngruppen eller hemma i familjen.

Genom projekt Språk-kedjan erbjuds metod och material som direkt främjar aktivitet och delaktighet i hemmet, något som är svårare att stärka genom traditionell logopedbehandling. Projektets syfte och arbetssätt kan med ICF-terminologin beskrivas så, att insatsen inriktas på barnets aktivitet och delaktighet i familjen (1 B), och inte främst på färdighetsträning (1 A).

3.2. Ta ansvar för samverkan!

Skriften *Ta ansvar för samverkan^{xi}* är utgiven av Socialstyrelsen och Specialpedagogiska Institutet (nuvarande Specialpedagogiska Skolmyndigheten, SPSM). Skriften beskriver situationen för familjer där det finns barn med funktionshinder, och konstaterar, att i de fall då funktionshindret inte är så uppenbart händer det att det är svårt att uppmärksamma att särskilda insatser behövs. Man kan behöva stöd från experter i olika organisationer. Talsvårigheter och neuropsykiatriska problem omnämns som exempel.

Skriften citerar Barnombudsmannen, som föreslår att man bör ställa sig ett antal frågor innan man förändrar en verksamhet. *För det första* bör man ställa sig frågan hur förslaget påverkar barnen. När det gäller projekt Språk-kedjan är det uppenbart från såväl brukar- som personalenkäterna att resultatet är positivt för de aktuella barnen. *För det andra* bör man ställa sig frågan vilka problem eller intressekonflikter som kan finnas. I projekt Språk-kedjan kan en intressekonflikt skönjas gentemot förskolorna, som inte har varit aktiva parter i projektet och som har lånat materialet i så

hög utsträckning att det ibland blivit otillgängligt för målgruppen. För det tredje bör man, enligt Barnombudsmannen, ställa sig frågan vilka kostnader respektive vinster som förslaget medför för samhället, enskilda eller särskilda grupper. I projekt Språk-kedjan blir de bestående kostnaderna efter projekttidens slut att hålla väskorna uppdaterade och vid behov förnya materialet, samt den tidsåtgång som berörd personal lägger ner. Vinsterna är nöjda brukare och en ny form av insats för en tidigare försummad målgrupp.

Skriften uppmanar vidare till samverkan mellan olika aktörer i samhället. Detta kan ske ”genom att skapa kontakter, bygga nätverk, mötas i gemensamma fortbildningar, tydliggöra sina arbetsprocesser och på andra sätt. Hela tiden måste barnet, den unge och föräldrarna få finnas med som aktiva parter” (sid 125).

Projekt Språk-kedjan har medfört att BVC, bibliotek och logopedmottagningar samarbetar i ökad utsträckning, vilket är positivt, eftersom man då kan ge ett bättre samlat stöd till familjerna. Projekt Språk-kedjan lever genom sin struktur och sitt resultat väl upp till målsättningen att bygga nätverk, skapa kontakter, mötas i gemensamma fortbildningar samt att tydliggöra sina arbetsprocesser.

3.3. Folkhälsopolicy för Halland

Skriften *Folkhälsopolicy för Halland – strategier, arenor och insatsområden*^{xii} är ett policydokument som anger inriktning och arbetssätt för folkhälsoarbetet i Halland. I den regionala utvecklingsstrategin finns visionen *Halland – bästa livsplatsen*. Förutom god kroppslig hälsa hos befolkningen finns en rad olika förutsättningar för människors välbefinnande. Några av faktorerna är personliga (t.ex. sociala nätverk, barns vuxenkontakter), några knutna till familj och närsamhälle (matvanor, trafik, utbildning) medan ytterligare andra är nationella eller t.o.m. globala (samhällsekonomi, miljö). Folkhälsoarbetet ser ”hälsa” som ett positivt begrepp som betonar såväl sociala som psykiska och fysiska resurser. Arbete för att förebygga ohälsa bör ske integrerat i ordinarie verksamhet. Folkhälsoarbetet bör också ha en nära anknytning till vardagen. För att konkretisera arbetet har man formulerat fem insatsområden:

1. Gemenskap och delaktighet
2. Goda uppväxtvillkor
3. Kompetens och sysselsättning
4. Goda livsmiljöer
5. Goda levnadsvanor

Projektet Språk-kedjan utgör ett exempel på ett projekt som är integrerat i den ordinarie verksamheten och har en nära anknytning till vardagen. Föräldrar till barn med språkstörning erbjuds möjlighet att få redskap som ökar deras kompetens och i förlängningen ger barnen gemenskap och delaktighet. Det är en positiv vana att umgås med barnen kring de material och böcker som väskorna innehåller.

4. SLUTSATSER OCH REFLEKTIONER

Projekt Språk-kedjan, ett samarbetsprojekt mellan bibliotek, barnavårdscentraler och logopedmottagningar i Region Halland, har avslutats. Projektet Språk-kedjan är ett projekt med helhetsyn på

barn och familj som knyter ihop verksamheter. Projektet kompletterar de direkta insatser för målgruppen som, även i Halland, är ojämnt fördelade och, åtminstone lokalt, otillräckliga.

Projektets övergripande syfte och målsättning är väl förenliga med internationella, nationella och lokala styrdokument. Projektet har lett till inledd, fortsatt eller ökad samverkan mellan de aktuella verksamheterna, i synnerhet bibliotek och logopedmottagningar. Metod och material är väl anpassat till målgruppen.

Några säkra slutsatser om flerspråkiga familjer lånar materialet i mindre utsträckning än enspråkiga kan dock inte dras av enkäten. I så fall hade utlåningen behövt bokföras och analyseras, inte en frivillig enkät. Det är dock ett observandum och skulle kunna föranleda ökad information till flerspråkiga familjer vars barn remitteras till logoped.

Några säkra slutsatser om varför många familjer valt bort att titta på DVD-filmerna kan inte heller dras. De metodkort som finns med i väskorna, med olika aktivitetsförslag knutna till materialet och/eller väskans tema, är tillräckliga för de flesta familjer. Men filmerna utgör ett komplement som underlättar just för de familjer som har svårigheter att tillgodogöra sig skriftlig information men ändå behöver instruktioner och inspiration i samvaron med sitt barn. Det finns därför anledning att berörd personal informerar tydligt om filmernas funktion och innehåll.

Sammanfattningsvis har projektets dubbla mål att främja samverkan mellan verksamheter och skapa material för barn och föräldrar uppnåtts.

Projektets *struktur* följer de riktlinjer som finns i aktuella styrdokument.

Projektets *process* har lett till önskad ökad samverkan mellan olika parter.

Projektets *resultat* är ett bestående inslag i anslutning till bibliotekens äppelhyllor, där även små barn med språkliga funktionshinder och deras föräldrar kan låna något som passar dem.

Det är dock inte väskorna, utan de mänskliga mötena, som är målet. De utgör ett medel för att varje nytt barn i varje ny familj ska kunna få ta sin plats i ett kommunikativt sammanhang.

För den fortsatta verksamheten rekommenderas utifrån de erfarenheter som framkommit i denna utvärdering att:

- de olika aktörerna i framtiden, som en del i en permanent verksamhet, aktivt främjar samverkan med förskolan. Strävan bör vara att skapa rutiner för samverkan med förskolan så att arbetssättet som utvecklats i projektet kan komma barnen till nytta under former där verksamheterna kompletterar varandra.
- värna om att informera om väskorna bland flerspråkiga familjer vars barn remitteras till logoped.
- värna om att informera om filmerna till familjer som av olika orsaker har svårt att tillgodogöra sig skriftlig information så att de kan ta del av innehållet och få inspiration.

Det man kan göra för språkutvecklingen hos de små barn ur olika livsmiljöer som av olika orsaker har sämre förutsättningar är en god investering för framtiden.

REFERENSER

- ⁱ Tomblin, J., Records, N., Buchwalter, X., Smith, E., & O'Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten children. *Journal of Speech, Language and Hearing Research*, 40, 1245-1260.
- ⁱⁱ Westerlund, Monica (1994). *Barn med tal- och språkavvikelser : en prospektiv longitudinell epidemiologisk studie av en årskull Uppsalabarn vid 4, 7 och 9 års ålder*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet.
- ⁱⁱⁱ Miniscalco C., Nygren G., Hagberg B., Kadesjö B. and Gillberg C. (2006). Neuropsychiatric and neurodevelopmental outcome at age 6 and 7 years of children who screened positive for language problems at 30 months. *Developmental Medicine and Child Neurology* 48, 361-366.
- ^{iv} Studieresultat och övergång till gymnasieskolan för elever i huvudmannens skolor som avslutat årskurs 9 läsåret 2008/09. www.skolverket.se.
- ^v Conti-Ramsden, Gina (2008). Heterogeneity of specific language impairment in adolescent outcomes. Ur: *Understanding Developmental Language Disorders. From Theory to Practice*. Red: Frazier Norbury, Courtney; Tomblin, J. Bruce & Bishop, Dorothy.
- ^{vi} Bibliotekslag (1996:1596). <http://rixlex.riksdagen.se>
- ^{vii} Läroplan för förskolan (1998). www.skolverket.se.
- ^{viii} Socialstyrelsen (1999). **Kvalitetsutveckling inom logopedi: litteratursammanställning och kartläggning**. Rapport av Gunnel Andersson Wallgren.
- ^{ix} Svensk version av **International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)**. www.socialstyrelsen.se.
- ^x Socialstyrelsen (1997). **Klassifikation av sjukdomar och hälsoproblem – Systematisk förteckning (KSH97)**. www.socialstyrelsen.se.
- ^{xi} Socialstyrelsen och Specialpedagogiska Institutet (2005). **Ta ansvar för samverkan! Helhetsperspektiv på samhällsstöd till barn och unga med funktionshinder**. En idéskrift av Ann-Marie Stenhammar, Ann-Marie & Olle Palm.
- ^{xii} **Folkhälsopolicy för Halland**. Skrift utgiven av Region Halland i juni 2009.